

Όψεις της κοινωνικής πολιτικής στο λόγο της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος κατά την περίοδο 1946-1967

Παναγιώτης ΠΑΠΑΔΟΥΡΗΣ
Δρ. Επιστημών της Αγωγής
Πανεπιστημίου Πατρών

Γεράσιμος ΚΟΥΣΤΟΥΡΑΚΗΣ
Λέκτορας Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.
Πανεπιστημίου Πατρών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της εργασίας αυτής είναι η ανάλυση του εκπαιδευτικού λόγου της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος (ΔΟΕ) απέναντι σε ζητήματα κοινωνικής πολιτικής κατά την περίοδο 1946-1967. Οι πηγές της έρευνάς μας, που προσεγγίσθηκαν με τη χρήση της ποσοτικής και της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, είναι τα τεύχη του *Διδασκαλικού Βήματος* της ΔΟΕ. Από τη μελέτη του ερευνητικού υλικού προκύπτει ότι ο λόγος της ΔΟΕ παρακολουθεί απλώς τα σημαντικά κοινωνικά ζητήματα που το μεταπολεμικό ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει με θεσμικό τρόπο. Ο λόγος της ΔΟΕ, δηλαδή, δεν είναι πρωτοποριακός και δεν φέρνει στο προσκήνιο κάποια νέα κοινωνικά ζητήματα που θα έπρεπε να αντιμετωπιστούν, ενώ επίσης δεν διαφοροποιείται από τις εκάστοτε κρατικές επιλογές. Το ενδιαφέρον της εστιάζεται στα ζητήματα της μαθητικής πρόνοιας, των μαθητικών συσσιτίων και των μαθητικών κατασκηνώσεων.

ABSTRACT

In this statement we focus our interest on the Primary School Teachers' Federation (DOE) educational discourse with regard to the social policy's matters during the period from its re-establishment, in 1946, up to 1967. The primary sources for the material for this statement come from: "Didaskaliko Vima", the formal newspaper of DOE. For the treatment of data we used the methodological tool of content analysis (quantitative and qualitative). The conclusions and their interpretation are based on the theoretical frame that concerns the system of representation of interests that dominated the examined period in the Greek social shaping. DOE' discourse was not pioneering and it was not bringing in the limelight new specific social issues that should be faced by the state. It was not also differentiated by each government own choices. Its interest is focused in welfare issues for pupils, school messes and camps.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πορεία των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα και γενικότερα η διαμόρφωση της εκάστοτε ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής χαρακτηρίζεται ως «σισύφεια» προσπάθεια (Καζαμίας, 1993), η οποία διαμορφώνεται και επηρεάζεται, είτε θετικά είτε αρνητικά, από «ορισμένες κοινωνικές και πολιτικές ομάδες, οργανώσεις και οργανισμούς» (Καζαμίας, 1986, σελ. 17). Στις ομάδες αυτές συγκαταλέγονται και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών, δηλαδή η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος (ΔΟΕ) και η ΟΛΜΕ. Για τη ΔΟΕ θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι αποτελεί έναν θεσμικά αναγνωρισμένο συλλογικό διανοούμενο, που εκφράζει και εκπροσωπεί τον κλάδο των Δασκάλων, των ανθρώπων δηλαδή εκείνων που, λόγω της φύσης της καθημερινής επαγγελματικής τους ενασχόλησης γνώριζαν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και μπορούσαν να εκφέρουν υπεύθυνα άποψη για τα εκάστοτε σοβαρά κοινωνικά προβλήματα που η ελληνική οικογένεια αντιμετώπιζε, συνεπώς και οι μαθητές τους.

Στην παρούσα εργασία το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στον εκπαιδευτικό λόγο της ΔΟΕ για την ανάδειξη των σημαντικών εκπαιδευτικών κοινωνικών θεμάτων που τέθηκαν κατά τη μεταπολεμική περίοδο και για τα οποία εκπονήθηκαν συγκεκριμένες πολιτικές. Τα συμβατικά χρονικά όρια της εργασίας αυτής προσδιορίζονται από το έτος επανίδρυσης της ΔΟΕ μετά τον β' παγκόσμιο πόλεμο (1946) μέχρι και το έτος επιβολής της επτάχρονης δικτατορίας (1967).

Η εργασία αποτελείται από τρεις ενότητες. Στην πρώτη επιχειρείται μια σύντομη προσέγγιση των θεωρητικών και ιστορικοκοινωνικών ζητημάτων της εξεταζόμενης ιστορικής περιόδου. Στη δεύτερη παρουσιάζονται τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογία της εργασίας, ενώ στην τρίτη γίνεται η ανάλυση και συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΓΚΕΙΜΕΝΟ

Το μεταπολεμικό σκηνικό στην Ελλάδα προσδιορίζεται από (Σβορώνος, 1987, 1994; Καζαμίας, 1993; Νούτσος, 1979; Νούτσος, 1993; Κουστουράκης, 1997): i) την ιδεολογική ηγεμονία του συγκεντρωτικού και γραφειοκρατικά οργανωμένου κράτους, που επιχειρεί να διαμορφώσει τις συνειδήσεις των πολιτών προβάλλοντας το ιδεολόγημα του αντικομμουνισμού και χρησιμοποιώντας τον σχολικό μηχανισμό για την καλλιέργεια του ελληνοχριστιανικού ιδεώδους, ii) την κοινωνική και οικονομική εξαθλίωση μεγάλου μέρους του ελληνικού πληθυσμού, που για να βελτιώσει τις προοπτικές της ζωής του επιλέγει τη λύση της μετανάστευσης και iii) την παρέμβαση του αμερικανικού παράγοντα στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας μέσα και από την υλοποίηση του σχεδίου Μάρσαλ, το οποίο συνδέεται με την παροχή οικονομικής βοήθειας με στόχο την οικονομική ανασυγκρότηση.

Πιο συγκεκριμένα, η περίπτωση της Ελλάδας εντάσσεται στην κατηγορία των χωρών της Νότιας Ευρώπης, οι οποίες διακρίνονται από τα ακόλουθα κοινά χαρακτηριστικά: ύπαρξη γραφειοκρατικού και πατερναλιστικού κράτους, συχνές περιόδους δικτατορικής διακυβέρνησης, αδύναμη κοινωνία των πολιτών και έντονα πολιτικοποιημένο αλλά αδύναμο εργατικό κίνημα. Το τελευταίο αυτό το χαρακτήριζε η συγκεντρωτική δομή, ήταν άμεσα εξαρτημένο από το κράτος και έδινε μεγαλύτερη έμφαση στην πολιτική δράση σε βάρος των συλλογικών διαπραγματεύσεων (Κιούκας, 1994, 54). Οι μελετητές του συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα συγκλίνουν στην άποψη ότι το σύστημα αντιπροσώπευσης συμφερόντων που κυριάρχησε μεταπολεμικά ήταν ο κρατικός κορπορατισμός, ο οποίος προώθησε τον έλεγχο της ηγεσίας και των αιτημάτων του συνδικαλισμού από το κράτος. Η προσέγγιση αυτή παραπέμπει στην τυπολογική διάκριση του Schmitter περί κρατικού-κοινωνικού κορπορατισμού και πλουραλισμού (Κιούκας, 1994; Μαυρογορδάτος, 1988; Παλαιολόγος, 1991; Ζαμπάρλουκου, 1997). Σχετικά με το γενικότερο πλέγμα σχέσεων μεταξύ κράτους και οργανωμένων συμφερόντων στην Ελλάδα, ο Μουζέλης επισημαίνει: *«λαμβάνοντας υπόψη την οθωμανική κληρονομιά, την πρόωρη επέκταση του κράτους και τον περιορισμένο χαρακτήρα της “αργοπορημένης” εκβιομηχάνισης, τα οργανωμένα συμφέροντα στην Ελλάδα εισήλθαν στον πολιτικό στίβο κατά τρόπο κάθετο-ετερόνομο, δεν κατόρθωσαν ποτέ να αποτελέσουν αυτόνομα κέντρα εξουσίας και να επιβάλουν αποφασιστικό έλεγχο στις πατερναλιστικές-ενσωματωτικές τάσεις του κράτους»* (Μουζέλης, 1986, 156). Φαίνεται, λοιπόν, ότι στην Ελλάδα το κράτος λειτουργεί στη θέση της κυρίαρχης τάξης και συγκροτεί απευθείας τις κοινωνικές ομάδες, με διορισμούς εκ των άνω και με την εφαρμογή έντονα προστατευτικών πολιτικών (Βεργόπουλος, 1985). Αυτό σημαίνει ότι μεταπολεμικά ο έλεγχος της ελληνικής κοινωνικοοικονομικής δομής από το κράτος είναι κυρίαρχος, αν όχι απόλυτος. Έτσι, οι διάφορες ομάδες συμφερόντων είναι καχεκτικές και σε μεγάλο βαθμό εξαρτώνται από την κρατική εξουσία, η οποία λειτουργεί ως γενικός συντονιστής ολόκληρου του κοινωνικού σχηματισμού (Μουζέλης, 1978, 333-343).

Επιπλέον, η εκπαίδευση αποτελεί ιδιαίτερα κρίσιμο και σημαντικό παράγοντα για την πολιτισμική αναπαραγωγή, καθώς η θέσπιση και η προσπάθεια υλοποίησης συγκεκριμένων μέτρων εκπαιδευτικής πολιτικής σχετίζεται με την κατανομή της εξουσίας και τις αρχές του κοινωνικού ελέγχου, που υφίστανται σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο στην κοινωνία (Bourdieu & Passeron, 1996; Bourdieu, 1999; Bernstein, 2000). Η εκπαίδευση, λοιπόν, αποτελεί πεδίο (Bourdieu & Wacquant, 1992) ή αρένα (Bernstein, 2000), όπου συνυπάρχουν, συγκρούονται, διαπραγματεύονται και αλληλεπιδρούν διάφορες κοινωνικές ομάδες με στόχο τον έλεγχο του εκπαιδευτικού θεσμού και την προώθηση των δικών τους συμφερόντων και επιδιώξεων (Archer, 1984). Οι εκπαιδευτικοί συνιστούν βασικό οργανικό παράγοντα του παιδαγωγικού-σχολικού μηχανισμού. Δραστηριοποιούνται στο Παιδαγωγικό Πεδίο Αναπλαισίωσης και η συλλογική παρέμβασή τους μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά σημαντική, τόσο κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης της σχολικής γνώσης και των παιδαγωγικών πρακτικών, όσο και κατά την υλοποίησή τους στη σχολική καθημερινότητα (Bernstein, 2000). Αυτό συμβαίνει ακόμη και σε περιπτώσεις χωρών, όπως είναι η Ελλάδα, που η γραφειοκρατικού

χαρακτήρα συγκεντρωτική εξουσία του κράτους για τον έλεγχο της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών οδηγεί στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού κώδικα με βάση την ισχυρή ταξινόμηση και την ισχυρή περιχάραξη. Η συλλογική έκφραση των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα λαμβάνει χώρα μέσα από τη ΔΟΕ, η οποία επανιδρύεται το 1946, μετά το τέλος του β' παγκοσμίου πολέμου, ως «επαγγελματική οργάνωση» με σκοπό τη βελτίωση της θέσης του δασκάλου και την προαγωγή των συμφερόντων του Δημοτικού Σχολείου (Καταστατικό της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας, 1946). Ωστόσο, η ηγεμονία του ελληνικού κράτους συνέβαλε ενδεχομένως στη μείωση των περιθωρίων συλλογικής έκφρασης των κρατικών υπαλλήλων, στους οποίους ανήκουν και οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μάλιστα, κατά τη διάρκεια της ιστορικής της διαδρομής, η ΔΟΕ προωθούσε κυρίως επαγγελματικά και μισθολογικά αιτήματα ενώ προσέγγιζε παράλληλα τα εκπαιδευτικά εκείνα ζητήματα που απασχολούσαν περισσότερο τον κλάδο των Δασκάλων και των Νηπιαγωγών και έρχονταν στο προσκήνιο κάθε φορά από τις μεταρρυθμιστικές δράσεις της ελληνικής πολιτείας (Παπαδούρης, 2004).

3. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνά μας εστιάζεται στην απάντηση των ακόλουθων ερευνητικών ερωτημάτων:

- Αποτελεί η ΔΟΕ πρωταγωνιστικό παράγοντα στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής όσον αφορά την προσέγγιση ευαίσθητων κοινωνικών ζητημάτων που σχετίζονται με τη ζωή και τη διαβίωση των μαθητών ή «σύρεται» πίσω από τις επιλογές του κράτους;
- Σε ποια ζητήματα κοινωνικής πολιτικής εστιάζεται ο λόγος της ΔΟΕ και πώς εξελίσσεται μέσα στην πορεία του χρόνου;
- Επηρέασε ο επαγγελματικός-συντεχνιακός λόγος της ΔΟΕ την άρθρωση του εκπαιδευτικού της λόγου απέναντι στα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής;
- Διαφοροποιούνται οι θέσεις της ΔΟΕ από τις εκάστοτε κρατικές επιλογές; Και αν ναι, σε ποια σημεία;
- Προτείνονται κάποια νέα μέτρα ή νέες ρυθμίσεις από την πλευρά της ΔΟΕ; Αν ναι, ποια είναι αυτά και κατά πόσον οι θέσεις της ΔΟΕ λήφθηκαν υπόψη κατά τη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής της εξεταζόμενης περιόδου;

Οι πηγές της έρευνας εντοπίζονται σε πρωτογενές αρχειακό υλικό από το οποίο προκύπτει η εξέλιξη του εκπαιδευτικού λόγου της ΔΟΕ κατά την περίοδο 1946-1967. Πιο συγκεκριμένα, το υλικό αυτό περιλαμβάνει τις σελίδες όλων των τευχών του *Διδασκαλικού Βήματος* (ΔΒ) της εξεταζόμενης ιστορικής περιόδου, που αποτελεί και το επίσημο δημοσιογραφικό όργανο της ΔΟΕ,

Η προσέγγιση του ερευνητικού υλικού έγινε με τη χρήση της ποσοτικής και της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου. Ποσοτική ανάλυση εφαρμόζουμε σε όλα τα τεύχη του ΔΒ ενώ η ποιοτική ανάλυση αναφέρεται στο σύνολο του ερευνητικού μας υλικού. Ως μονάδα ανάλυσης λάβαμε το θέμα, το μικρότερο, δηλαδή, τμήμα περιεχομένου που αναφέρεται σε ένα εκπαιδευτικό ζήτημα κοινωνικής πολιτικής (Weber, 1990). Από τη συστηματική μελέτη των πηγών της έρευνας προέκυψαν οι ακόλουθες τρεις κατηγορίες ανάλυσης, στις οποίες και εντάχθηκαν τα διάφορα θέματα που επισημάνθηκαν:

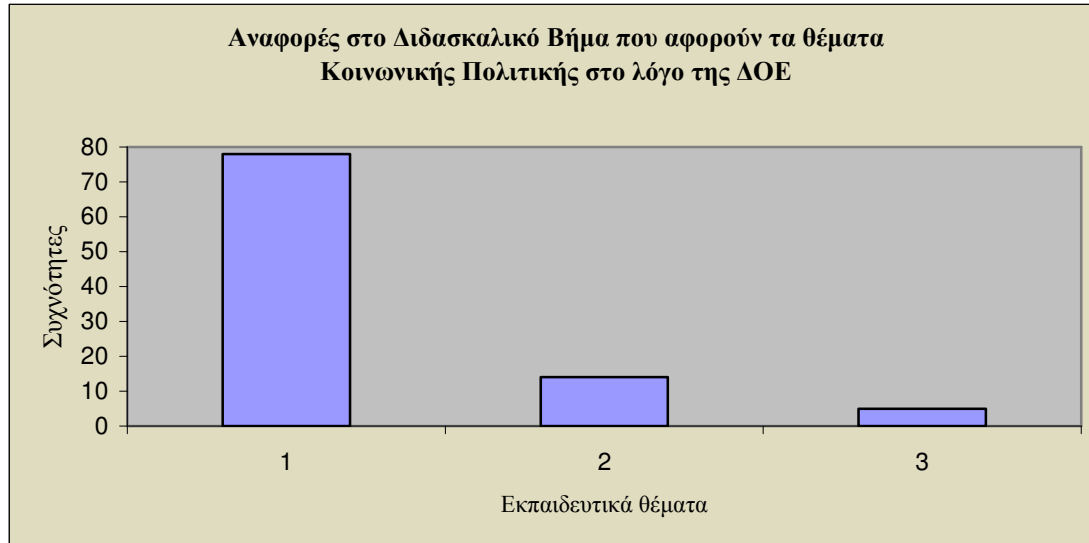
1. Μαθητικά συσσίτια.
2. Κατασκηνώσεις.
3. Μαθητική πρόνοια.

Ειδικότερα, με την εφαρμογή της ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου γίνεται η καταμέτρηση της συχνότητας εμφάνισης των διαφόρων εκπαιδευτικών θεμάτων σε καθεμιά από τις παραπάνω κατηγορίες ανάλυσης. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η ανάδειξη των γενικών τάσεων του φαινομένου που εξετάζεται (Κυριαζή, 2000, 327). Επίσης, με την ποιοτική ανάλυση περιεχομένου επιτυγχάνονται τόσο η επισήμανση της «παρουσίας ή απουσίας σημαντικών στοιχείων» (Λαμπίρη-Δημάκη, 1990, 116) από το ερευνητικό μας υλικό, όσο και η διερεύνηση

των σχέσεων, απόψεων, πολιτικών και αντιλήψεων μέσα από την απεικόνιση της ιδιαιτερότητας και των λεπτομερειών έκφρασης των διαφόρων κατηγοριών ανάλυσης.

4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

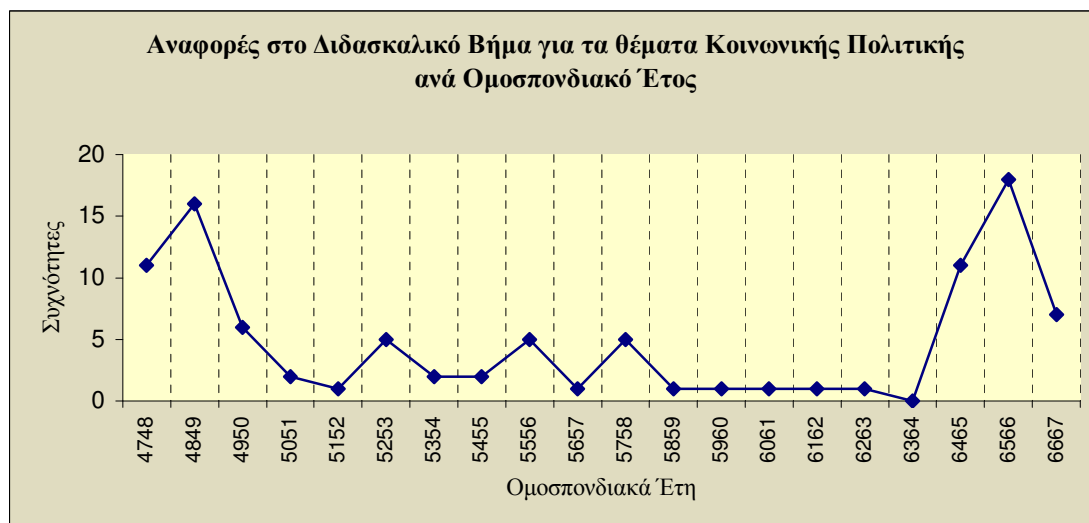
Στο Γράφημα 1 παρουσιάζονται ομαδοποιημένες οι συχνότητες εμφάνισης των τριών εκπαιδευτικών θεμάτων. Από τη μελέτη του Γραφήματος αυτού προκύπτει το μεγάλο ενδιαφέρον της ΔΟΕ για το θεσμό, κυρίως, των μαθητικών συσσιτίων. Αντίθετα, λίγες είναι οι αναφορές για τις μαθητικές κατασκηνώσεις και ακόμα λιγότερες για τα ζητήματα μαθητικής πρόνοιας.

1. Συσσίτια	3. Μαθητική Πρόνοια
2. Κατασκηνώσεις	

Γράφημα 1. Κατανομή των συχνοτήτων εμφάνισης των κατηγοριών ανάλυσης στο ΔΒ.

Το Γράφημα 2 φανερώνεται η εξελικτική παρουσίαση των κατηγοριών ανάλυσης του ερευνητικού μας υλικού στο ΔΒ ανά Ομοσπονδιακό Έτος. Από τη μελέτη των στοιχείων του Γραφήματος αυτού, παρατηρούμε ότι τα θέματα κοινωνικής πολιτικής αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα στον εκπαιδευτικό λόγο της ΔΟΕ στην αρχή και στο τέλος της εξεταζόμενης περιόδου. Ειδικότερα, ο μεγαλύτερος αριθμός των σχετικών αναφορών εμφανίζεται κατά τα Ομοσπονδιακά Έτη 1947-48 και 1948-49 καθώς και τα Ομοσπονδιακά Έτη 1964-65 και 1965-66.

Γράφημα 2.: Εξελικτική παρουσίαση της εμφάνισης των κατηγοριών ανάλυσης στο ΔΒ ανά Ομοσπονδιακό Έτος

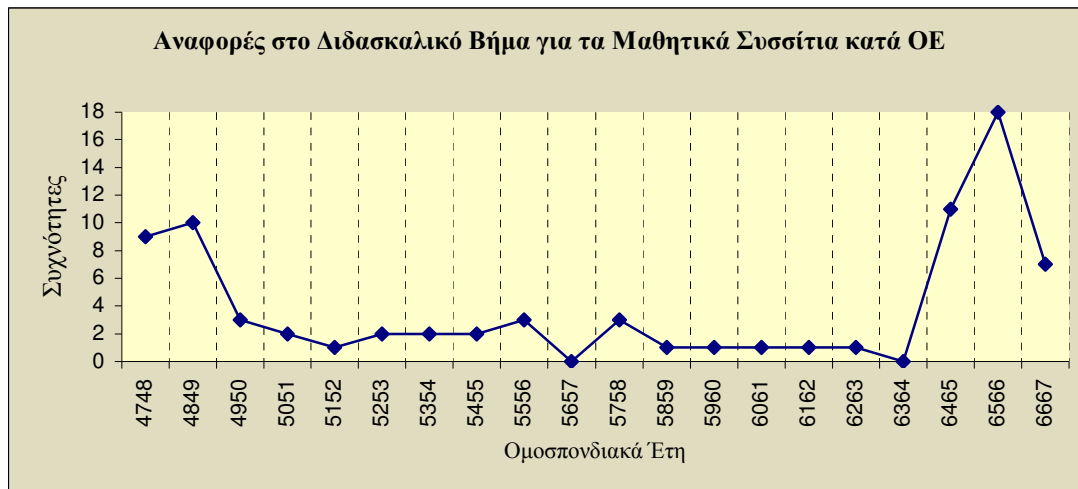
Στη συνέχεια θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στην ποσοτική και ποιοτική προσέγγιση καθεμιάς από τις τρεις κατηγορίες ανάλυσης του ερευνητικού μας υλικού.

Μαθητικά Συσσίτια

Στην κατηγορία αυτή παρουσιάζονται και αναλύονται οι αναφορές σχετικά με τα μαθητικά συσσίτια που εντοπίστηκαν στο σύνολο του ερευνητικού μας υλικού κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Η οργάνωση και λειτουργία των μαθητικών συσσιτίων διέπεται από τις διατάξεις του Α.Ν. 1787/1939 και των προς εκτέλεσή του σχετικών υπουργικών αποφάσεων με τις οποίες ρυθμίζονται η συμμετοχή των δασκάλων στο έργο αυτό και η εποπτεία τους. Σε κάθε εκπαιδευτική περιφέρεια η εποπτεία ασκείται από τους οικείους επιθεωρητές, που ορίζονται ως πρόεδροι των Επιτροπών Μαθητικών Συσσιτίων, οι οποίες υπάγονται στην Κεντρική Υπηρεσία Μαθητικών Συσσιτίων του Υπουργείου Παιδείας.

Το Γράφημα 3 επικεντρώνεται στην εξελικτική παρουσίαση της κατηγορίας ανάλυσης «Μαθητικά συσσίτια» κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Σε αυτό παρατηρούμε ότι οι σχετικές αναφορές στο ΔΒ είναι περιορισμένες, με εξαίρεση τις διετίες 1947-49 και 1964-66.

Γράφημα 3.: Εξελικτική παρουσίαση της συχνότητας εμφάνισης της κατηγορίας ανάλυσης «μαθητικά συσσίτια» κατά τη διάρκεια της περιόδου 1947-1967.

Η ΔΟΕ αντιμετώπισε στην αρχή θετικά τη λειτουργία των μαθητικών συσσιτίων. Ωστόσο δύο ήταν τα σημεία στα οποία εστίασε την κριτική της, δίνοντας μάλιστα μεγάλη έμφαση σε αυτά κατά τα πρώτα χρόνια της εξεταζόμενης ιστορικής περιόδου. Πρόκειται για το φτωχό διαιτολόγιο και την κακή οργάνωση των συσσιτίων, που είχε ως αποτέλεσμα την παρακώλυση του σχολικού προγράμματος. Ειδικότερα, τον Οκτώβριο του 1947, η ΔΟΕ σχολιάζει τον τρόπο λειτουργίας των μαθητικών συσσιτίων κατά το προηγούμενο σχολικό έτος 1946-47 και προτείνει μέτρα ώστε να καταστούν αποδοτικότερα. Επισημαίνει ιδιαίτερα την ανάγκη παροχής περισσότερων τροφίμων αλλά και το γεγονός ότι οι δάσκαλοι βρίσκονται σε δυσχερή θέση και δεν μπορούν να εκπληρώσουν με επιτυχία τα διδακτικά τους καθήκοντά γιατί είναι επιφορτισμένοι και με την παροχή του συσσιτίου στους μαθητές. Έτσι, το αποτέλεσμα για τους τελευταίους δεν ήταν το αναμενόμενο γιατί «η μέριμνα αυτή δια την σωματική των ενίσχυσιν να συντελή εις την πνευματικήν των καθυστέρησιν» (55, 1947, 5)¹. Σημειώνουμε εδώ ότι

¹ Σε κάθε παρένθεση μετά από κάθε παράθεμα δηλώνονται κατά σειρά: το τεύχος του ΔΒ, το έτος έκδοσης και ο αριθμός σελίδας όπου το συγκεκριμένο παράθεμα ευρίσκεται.

σε σχετική έκθεση της UNESCO για την Ελλάδα επισημαίνεται το σημαντικό πρόβλημα του επισιτισμού, το οποίο αντιμετώπιζαν μεγάλα τμήματα του πληθυσμού της χώρας κατά την περίοδο του εμφυλίου. Μεταξύ άλλων, στην έκθεση αναφέρεται ότι η τροφή για τα παιδιά της δημοτικής εκπαίδευσης αποτελούσε ένα από τα επιτακτικότερα και πλέον επείγοντα προβλήματα της Ελλάδας (61, 1947, 6). Τους πρώτους μήνες του 1948, τα σχετικά σχόλια στο ΔΒ αναφέρουν ότι τα σχολεία είχαν μετατραπεί σε πρόχειρα εστιατόρια, οι δάσκαλοι σε τραπεζοκόμους και εισπράκτορες και πως οι ώρες διδασκαλίας καταναλώνονταν στην προετοιμασία για τη διανομή των συσσιτίων, με αποτέλεσμα τη θυσία πολύτιμων διδακτικών ωρών προς όφελος ενός ροφήματος εξαιρετικά πενιχρού. Παράλληλα, η συστέγαση σχολείων και η ημιμερήσια εργασία περιέπλεκε ακόμη περισσότερο την κατάσταση αυτή (66, 1948, 5).

Σε πολλά σχολεία, άλλοτε η έλλειψη μέσων αλλά και προσωπικού, άλλοτε η αδιαφορία των εντεταλμένων για την παρασκευή και την παροχή των συσσιτίων, είχε ως αποτέλεσμα την πλημμελή εφαρμογή τους, ενώ ταυτόχρονα παρακώλυε και την εύρυθμη λειτουργία του σχολείου. Τον Ιανουάριο του 1949, σε σχετικό υπόμνημα που η Διοίκηση της ΔΟΕ κατέθεσε στον Υπουργό Παιδείας Κ. Τσάτσο, περιλαμβάνεται το αίτημα της οργάνωσης των συσσιτίων με τρόπο ώστε να μην παραβλάπτεται το συμφέρον του σχολείου αλλά και να μην αισθάνονται πίεση τόσο οι μαθητές όσο και οι δάσκαλοι (97, 1949, 2). Κατά τα ΟΕ 1950-51 και 1951-52, η ΔΟΕ υποστήριξε ότι η λειτουργία των μαθητικών συσσιτίων δεν προσφέρει καμία θετική ενίσχυση στην υγεία των παιδιών, ενώ επιφορτίζει και τους εκπαιδευτικούς με άσκοπη εργασία, διότι η πολύπλοκη όσο και η γραφειοκρατική οργάνωση των συσσιτίων παρεμποδίζει την ομαλή λειτουργία των σχολείων. Γι' αυτό προτείνεται είτε η βελτίωσή τους ώστε να δημιουργηθούν πραγματικά συσσίτια πλήρους τροφής για τα άπορα και τα φτωχά παιδιά ή η κατάργησή τους (152, 1950, 5 και 159, 1951, 5). Αναφέρεται χαρακτηριστικά: «Εάν εξακολουθήσωμεν να απασχολούμεν τους Δασκάλους με την παρασκευήν, την διανομήν και μ' όλην την ευθύνην της λειτουργίας των επί ζημία του διδακτικού των έργου, το δε συσσίτιο ν' εξακολουθή να είναι όμοιον με το κατά το παρελθόν παρεχόμενον, που επροκάλεσεν έκδηλον την αποχήν των μαθητών, προτιμώτερον θα ήτο να σταματήσουν τα συσσίτια, το δε εξοικονομούμενον εξ αυτών χρηματικών ποσόν να διατίθεται δια την καλύτεραν λειτουργίαν των θερινών κατασκηνώσεων» (175, 1951, 8).

Ακόμη, η ΔΟΕ εμφανίζεται να διεκδικεί τη δωρεάν παροχή συσσιτίου στους άπορους μαθητές και την ουσιαστική συμμετοχή της στην Κεντρική Επιτροπή Συσσιτίων. Μάλιστα, τον Δεκέμβρη του 1948 ζητεί να καλύπτονται τα έξοδα των συσσιτίων από τις Επιτροπές Μαθητικών Συσσιτίων και τον αντίστοιχο κεντρικό φορέα και όχι από το ταμείο των σχολείων ή πολλές φορές από τους ίδιους τους δασκάλους (92, 1948, 4). Στο αίτημα αυτό το Υπουργείο ανταποκρίνεται άμεσα, εκδηλώνοντας την πρόθεσή του να ενισχύσει τις σχετικές Επιτροπές (94, 1948, 8).

Στο μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1950 και των αρχών της επόμενης, οι σχετικές αναφορές, που εντοπίστηκαν στο ερευνητικό μας υλικό, είναι ελάχιστες και αφορούν κυρίως την ισχνή χρηματοδότηση των συσσιτίων. Τον Οκτώβρη του 1962, με εγκύκλιο του Υπουργού Παιδείας Γ. Κασσιμάτη προς τον Νομάρχη Λακωνίας, ο οποίος έχει υποβάλει σχετικό ερώτημα, διευκρινίζονται τόσο το καθεστώς λειτουργίας των μαθητικών συσσιτίων όσο και η συμμετοχή των δασκάλων σε αυτά:

«Η καθιέρωσις και επιβολή εις τους Διδασκάλους ευθυνών ή προσθέτων εργασιών εις βάρος του κυρίως έργου των, είτε επ' αμοιβή είτε άνευ αμοιβής, ως και η χρησιμοποίησις των προοριζομένων δια τας ανάγκας της διδασκαλίας χώρων δια την αποθήκευσιν τροφίμων ή την παρασκευήν και διανομήν συσσιτίων, και δη άνευ εγκρίσεως του υπευθύνου δια την ομαλήν λειτουργίαν της εκπαιδεύσεως Υπουργείου, δεν είναι δυνατή, αντιβαίνει δε και προς τας κειμένας διατάξεις περί της καταστάσεως των δημοσίων υπαλλήλων. Το αυτό ισχύει και δια την επιβολήν οιασδήποτε εισφοράς εις τους μαθητάς» (499, 1962, 8).

Η ΔΕ' ΓΣ της Διδακταλικής Ομοσπονδίας (1963) αποφασίζει ότι το νέο ΔΣ της ΔΟΕ οφείλει να διεκδικήσει την απαλλαγή των δασκάλων από την υπηρεσία των μαθητικών

συσσιτίων και την ανάθεσή της σε εξωσχολικούς οργανισμούς (κοινότητες), ώστε οι δάσκαλοι να έχουν μόνο την εποπτεία της εφαρμογής του συγκεκριμένου θεσμού (Πρακτικά ΓΣ 1963). Πρέπει να σημειώσουμε ότι μέχρι το 1964 το μαθητικό συσσίτιο αποτελούσε ουσιαστικά ένα είδος πρωινού γεύματος των μαθητών. Η απόφαση της κυβέρνησης της Ένωσης Κέντρου να λειτουργήσουν μαθητικά συσσίτια σε ευρεία κλίμακα με τη μορφή μεσημβρινού γεύματος χαιρετίστηκε από τη ΔΟΕ. Πιο συγκεκριμένα, στα τέλη Οκτωβρίου 1964 η Διοίκηση της ΔΟΕ χαρακτηρίζει τα μαθητικά συσσίτια, όπως αυτά θεσμοθετούνται από την κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου ως «*σπουδαίο θεσμό*», που πρέπει να γενικευτεί. Μάλιστα, θεωρεί ότι το εύρος του, με τη σίτιση 400.000 παιδιών, και η καινούρια βάση πάνω στην οποία τοποθετείται του προσδίδουν ξεχωριστή σημασία. Ειδικότερα υποστηρίζει την άποψη ότι για πρώτη φορά πρόκειται να λειτουργήσουν στη χώρα μαθητικά συσσίτια οργανωμένα με πληρότητα, που δεν θα είναι απλώς παροχή τροφής για τα παιδιά αλλά μια προσπάθεια ενταγμένη στο όλο σύστημα της αγωγής: *«Δε θάναι συσσίτια με βάση τη φιλανθρωπία. Αυτό θα ήταν ανάξιο της Δημοκρατίας, όπως σωστά τόνισε ο Υφυπουργός της Παιδείας κ. Ακρίτας. Όλα τα παιδιά θα καθίσουν σε κοινή τράπεζα, κάτω απ' τη στοργική παρακολούθηση του Δασκάλου και θάχουν στη διάθεσή τους μία πλούσια τροφή, ένα εναλλασσόμενο διαιτολόγιο, θα βοηθηθούν στη βιολογική τους ανάπτυξη και θα καλλιεργήσουμε σ' όλα αυτά τα παιδιά το αίσθημα της συναδελφότητας, της αδελφοσύνης και της αγάπης»* (552, 1964, 1).

Ταυτόχρονα η ΔΟΕ υπογράμμισε ότι το μέτρο των νέων μαθητικών συσσιτίων συνδεόταν με αυξημένα καθήκοντα και μεγάλο φόρτο εργασίας για τους δασκάλους. Γι' αυτό και ζήτησε από την πολιτεία ώστε: οι νέες Επιτροπές Μαθητικών Συσσιτίων να συνδράμουν ουσιαστικά στο έργο των δασκάλων, να χορηγηθούν τα αναγκαία κονδύλια για τη λειτουργία τους, να εκλείψουν τα γραφειοκρατικά προβλήματα που εμφανίζονταν κατά τη διαδικασία οργάνωσής τους αλλά, κυρίως, να αποζημιώνονται γενναία οι δάσκαλοι και να καθιερωθεί η προμεσημβρινή εργασία στα σχολεία. Όλα τα συγκεκριμένα αιτήματα προβλήθηκαν με έντονο τρόπο από τη ΔΟΕ κατά το χρονικό διάστημα διακυβέρνησης της χώρας από την Ένωση Κέντρου. Το γεγονός αυτό ερμηνεύει και το μεγάλο αριθμό συχνοτήτων, που εμφανίζονται στο Γράφημα 3 κατά τα Ομοσπονδιακά Έτη 1964-65, 1965-66 και 1966-67. Ωστόσο, από τα παραπάνω αιτήματα, η αύξηση της αποζημίωσης των δασκάλων, που απασχολούνταν με τα συσσίτια, υπήρξε εκείνο με τη μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης. Μάλιστα, πρόκειται για ένα αίτημα όπου το Δεκέμβρη του 1965 οδήγησε το ΔΣ της Ομοσπονδίας να απειλήσει τον Υπουργό Παιδείας Αλαμανή ότι ή θα το ικανοποιήσει ή οι εκπαιδευτικοί θα σταματήσουν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους.

Ωστόσο, η οργάνωση και η λειτουργία των συσσιτίων δεν πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τις προσδοκίες των δασκάλων. Έτσι, σε υπόμνημα της Ομοσπονδίας προς τον Υπουργό Παιδείας επισημαίνεται η ψυχική και σωματική κόπωση των δασκάλων εξαιτίας του φόρτου εργασίας από τη λειτουργία των συσσιτίων και ζητείται να έχουν *«κάποιαν ευχέρειαν αναπαύσεως και περισυλλογής, αν διά μη τί άλλο, τουλάχιστον χάριν επιτυχίας του διδακτικού των έργου, το οποίον τείνει να παραμεληθή»*. Μάλιστα, σύμφωνα με τη ΔΟΕ *«οι διδάσκαλοι ευρίσκονται επί ποδός από βαθυτάτης πρωίας εις τα Σχολεία των μέχρι και των νυκτερινών ωρών οι περισσότεροι, επιφορτισμένοι με την εργασίαν της προετοιμασίας και λειτουργίας του Μαθητικού Συσσιτίου. Το δραματικώτερον είναι, ότι δεν υπάρχει ουδέ καν μεσημβρινή ανάπαυλα, δεδομένου ότι, από της λήξεως της προμεσημβρινής εργασίας μέχρι της ενάρξεως της απογευματινής, οι διδάσκαλοι ασχολούνται εξ ολοκλήρου με την επίβλεψιν διανομής και προσφοράς του συσσιτίου ως και των συσσιτούντων μαθητών»* (562, 1965, 3).

Τον Δεκέμβριο του 1965, η Διοίκηση της ΔΟΕ επεσήμανε για μια ακόμη φορά ότι η θέση των δασκάλων, από τότε που λειτουργούν τα μαθητικά συσσίτια, έχει καταντήσει δραματική και πως σε πολλά σχολεία παραμελείται η διδακτική εργασία. Ταυτόχρονα ζήτησε το διπλασιασμό της αμοιβής των δασκάλων, που ήταν επιφορτισμένοι με τα συσσίτια, όπως και την καθιέρωση μόνο πρωινής, συνεχούς εργασίας (582, 1965, 9). Οι προτάσεις της Διοίκησης της ΔΟΕ για το θεσμό των μαθητικών συσσιτίων προς την ΑΗ' ΓΣ (1966) συμπίπτουν με τις

αποφάσεις που έχει λάβει για το ίδιο θέμα η προηγούμενη ΛΖ' ΓΣ (1965). Αυτό σημαίνει ότι οι διεκδικήσεις της Ομοσπονδίας το διάστημα αυτό δεν υιοθετήθηκαν από την κρατική πολιτική. Ειδικότερα, προτείνεται να ληφθούν ορισμένα οικονομικά και άλλα μέτρα που θα ανακουφίσουν τον δάσκαλο και πιο συγκεκριμένα: Να αυξηθούν τα έξοδα κίνησης των δασκάλων των συσσιτίων σε 1000 δρχ. το μήνα. Να δεσμευτεί ο κλάδος με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης ότι θα αρνηθεί να προσφέρει τις υπηρεσίες του το επόμενο σχολικό έτος, αν προηγουμένως δεν γίνει η αύξηση στις αποδοχές των δασκάλων. Να οργανωθούν καλύτερα τα συσσίτια και να οριστούν τοπικές επιτροπές που θα αναλάβουν τη διαχείρισή τους. Να γενικευτεί ο θεσμός σε όλα τα σχολεία της υπαίθρου (593, 1966, 9). Μέχρι και το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου κανένα από τα αιτήματα της ΔΟΕ δεν ικανοποιήθηκε ουσιαστικά, με εξαίρεση την καθιέρωση της προμεσημβρινής εργασίας στα σχολεία.

Μαθητικές κατασκηνώσεις

Στην κατηγορία αυτή παρουσιάζονται και αναλύονται οι αναφορές για τις μαθητικές κατασκηνώσεις οι οποίες εντοπίστηκαν στο ερευνητικό μας υλικό.

Στο Γράφημα 4 δίνεται η εξελικτική παρουσίαση της κατηγορίας ανάλυσης «μαθητικές κατασκηνώσεις» κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου.

Γράφημα 4.: Συχνότητα εμφάνιση ανά Ομοσπονδιακό Έτος στο ΔΒ της κατηγορίας ανάλυσης «μαθητικές κατασκηνώσεις».

Από τη μελέτη των στοιχείων του Γραφήματος 4 και από την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας προκύπτει ότι το ενδιαφέρον της ΔΟΕ για το θεσμό των μαθητικών κατασκηνώσεων ήταν σημαντικά περιορισμένο και εντοπίζεται μέχρι και το ΟΕ 1957-58.

Η Ομοσπονδία υποστήριζε με θέρμη τη λειτουργία των μαθητικών κατασκηνώσεων. Μάλιστα, το έτος 1948 προέβαλε τη θέση ότι η συμμετοχή του προέδρου της στην Κεντρική Επιτροπή των κατασκηνώσεων ήλθε ως αποτέλεσμα των δικών της πιέσεων και παρεμβάσεων. Επίσης, από το λόγο της ΔΟΕ προκύπτει ότι με τη λειτουργία των μαθητικών κατασκηνώσεων εξασφαλίζονται όλα τα δυνατά μέσα για την άνετη, ασφαλή και υγιεινή διαμονή των μαθητών, γι' αυτό και ζητήθηκε η επέκτασή τους σε όλες τις εκπαιδευτικές περιφέρειες της χώρας. Το ενδιαφέρον της ΔΟΕ επικεντρώνεται κυρίως στον έλεγχο της λειτουργίας των κατασκηνώσεων από τους εκπαιδευτικούς. Έτσι, ζητήθηκε ώστε όλες οι κατασκηνώσεις των διαφόρων Οργανισμών και Υπουργείων, που λειτουργούσαν στις διάφορες εκπαιδευτικές περιφέρειες, να περιέλθουν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας και μάλιστα στους εκπαιδευτικούς, που διέθεταν την απαραίτητη ψυχολογική, παιδαγωγική κατάρτιση και πείρα: «*Η υφισταμένη πολυαρχία αντί να ωφελή, βλάπτει. Του λοιπού πρέπει η Διεύθυνσις Υγιεινής του Υπουργείου Παιδείας να κάμνη τās επιχορηγήσεις και να επιβλέπη δια την χρηστήν διαχείρισιν και υγιεινήν*

διαμοιρήν μόνον. Όλον το άλλο έργον της οργανώσεως των κατασκηνώσεων να ανατεθή εξ ολοκλήρου εις τους Επιθεωρητάς» (84, 1948, 5).

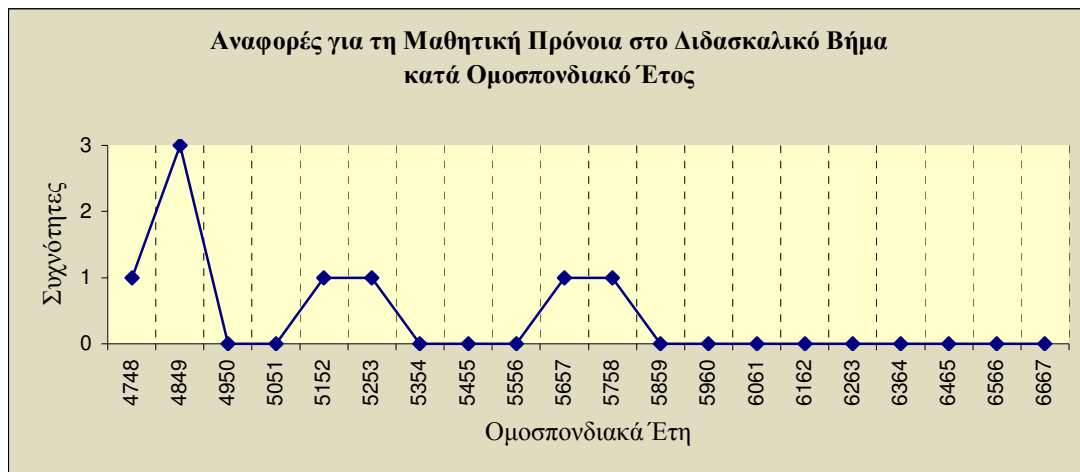
Το έτος 1949, με τη λήξη της κατασκηνωτικής περιόδου υποστηρίχθηκε από την ΔΟΕ ότι στις μαθητικές κατασκηνώσεις της Δ΄ Περιφέρειας Αθηνών θεραπεύθηκαν με άριστα αποτελέσματα η σωματική, πνευματική, ηθικοθρησκευτική και κοινωνική αγωγή των μαθητών. Κι ακόμη: «όλων των κατασκηνώσεων η οργάνωσις και η λειτουργία υπήρξε τοιαύτη ώστε να προκαλέσουν τον θαυμασμόν και των ξένων φίλων μας, οίτινες δεν εδίστασαν να διακηρύξωσιν ότι η οργάνωσις και λειτουργία των μαθητικών κατασκηνώσεων Ελλάδος είναι ιδεώδεις και ανώτεροι πάσης άλλης τοιαύτης εις όλον τον κόσμον» (116, 1949, 8).

Εξάλλου, το έτος 1953 στην εισήγηση της Διοίκησης της ΔΟΕ προς την ΚΕ΄ ΓΣ προτείνονται τα ακόλουθα: Να περιέλθουν οι μαθητικές κατασκηνώσεις όλων των άλλων Υπουργείων και οργανισμών στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας. Να θεωρείται ο χρόνος διαβίωσης των παιδιών σε αυτές ως συνέχεια της σχολικής ζωής. Να ανατίθεται η οργάνωση και διεύθυνσή τους σε πρόσωπα με παιδαγωγικές γνώσεις. Να αυξηθεί ο αριθμός των κατασκηνώσεων ανά εκπαιδευτική περιφέρεια και κάθε κατασκηνωτική περίοδος να διαρκεί τουλάχιστον 5 εβδομάδες (225, 1953, 3). Τον Ιούνιο του 1953, με αφορμή την έναρξη της νέας κατασκηνωτικής περιόδου, η ΔΟΕ τονίζει την παιδαγωγική αξία του θεσμού και την σκοπιμότητά του από πλευράς υγιεινής. Επισημαίνει, επίσης, πως η οργάνωση των μαθητικών κατασκηνώσεων βελτιώνεται από χρόνο σε χρόνο και τείνει να καταστεί άρτια από κάθε πλευρά. Τέλος, υποστηρίζει την άποψη ότι ο δάσκαλος είναι ο μόνος ενδεδειγμένος να επιδράσει ευεργετικά στο παιδί γι' αυτό «θάπρεπε όλες οι κατασκηνώσεις, που δημιουργούν οι διάφοροι οργανισμοί και τα διάφορα Υπουργεία να περιέλθουν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας και στα χέρια ειδικών προσώπων με ψυχολογικήν και παιδαγωγικήν κατάρτισαν και πείραν» (229, 1953, 8).

Το ΟΕ 1957-58, η ΔΟΕ εμφανίζεται να εκφράζει τη λύπη της γιατί διαφαίνεται η περικοπή της χρηματοδότησης των μαθητικών κατασκηνώσεων από την Ελληνική Πολιτεία. Έτσι, σε υπόμνημα που υπέβαλε προς την Επιτροπή Παιδείας υπογραμμίζεται ότι θα έπρεπε «δια κάθε σχολείον να οργανωθή και μία μόνιμος κατασκηνωτική εγκατάστασις. Ούτω θα αποφευχθή το άτοπον να τίθεται η μαθητική νεολαία κατά το θέρος υπό την εποπτείαν αναρμόδιων προσώπων» (356, 1957, 3).

Μαθητική πρόνοια

Οι αναφορές στο ΔΒ για θέματα μαθητικής πρόνοιας, όπως προκύπτει από το Γράφημα 5, είναι ελάχιστες.

Γράφημα 5.: Εξελικτική παρουσίαση ανά ΟΕ στο ΔΒ της κατηγορίας ανάλυσης «μαθητική πρόνοια».

Παρά την τραγική κατάσταση της υγείας των παιδιών μετά τον πόλεμο, η ΔΟΕ δεν ασχολήθηκε με το θέμα αυτό. Η σχετική έκθεση της UNESCO για την Ελλάδα, στα τέλη του 1947, την οποία το ΔΒ δημοσιεύει είναι αποκαλυπτική για την κατάσταση που επικρατούσε στα κατεστραμμένα χωριά των ορεινών περιοχών και των νησιών: «Είναι γενικώς πολύ ακάθαρτα, διότι ο σάπων είναι δυσεύρετος, πάσχουσιν από δερματικά νοσήματα, τραχώματα, ελονοσίαν και το ποσοστόν των προφυματικών είναι τρομακτικόν. Αι φρικταί συνθήκαι εις τα σχολεία δεν συντελούν εις την βελτίωσιν της νευρικής καταστάσεως των παιδιών, μέγα μέρος των οποίων εξακολουθούν να υποφέρουν από τον κλονισμόν του πολέμου και από τον πολυετή υποσιτισμόν που τα κάμνουν ευέξαπτα και ανίκανα να συγκεντρωθούν. Όλα σχεδόν έχουν ανεπαρκή σωματικήν ανάπτυξιν, αλλά και σνάμα φαίνονται πολύ μεγαλύτερα από ό,τι είναι, σαν μικροκαμωμένοι γέροι, με σκυθρωπά πρόσωπα και χωρίς χαμόγελον» (61, 1947, 6).

Σε ορισμένες μόνο ΓΣ της ΔΟΕ (1949, 1950 και 1953) οι αντιπρόσωποι των δασκάλων πήραν αποφάσεις για τη διεκδίκηση της ίδρυσης Οργανισμού Μαθητικής Πρόνοιας και προστασίας της υγείας των άπορων μαθητών, χωρίς όμως οι αποφάσεις αυτές να τεθούν κατά προτεραιότητα στο διεκδικητικό πλαίσιο της Ομοσπονδίας. Στα πορίσματα της ΚΑ΄ ΓΣ (1949) περιλαμβάνονται τα ακόλουθα αιτήματα: Να ιδρυθεί οργανισμός μαθητικής πρόνοιας προικοδοτούμενος με ένσημο εκπαιδευτικής πρόνοιας για την ενίσχυση της μόρφωσης των άριστων μαθητών. Να λειτουργήσουν στα σχολεία παιδικοί σταθμοί και οι σχολιατροί να επισκέπτονται εντελώς δωρεάν τα πτωχά και ορφανά παιδιά (114, 1949, 4). Στα πορίσματα της επόμενης ΚΒ΄ (1950) ΓΣ της ΔΟΕ, τα αιτήματα της προηγούμενης χρονιάς επαναλαμβάνονται, γεγονός που σημαίνει ότι είτε δεν προωθήθηκαν από το ΔΣ της Ομοσπονδίας είτε δεν υιοθετήθηκαν από την κυβέρνηση. Επιπλέον, ζητήθηκε η ενίσχυση της σχολιατρικής υπηρεσίας, η δωρεάν ιατρική και φαρμακευτική περίθαλψη των απόρων μαθητών και η θέσπιση παιδονομικών σωμάτων (144, 1950, 6). Στην έκθεση πεπραγμένων του ΔΣ της ΔΟΕ κατά την ΚΕ΄ ΓΣ (1953), αναφέρεται ότι καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε να πληρωθούν τα τεράστια κενά σε σχολιατρικό προσωπικό. Σημειώνεται επίσης ότι δόθηκε η σχετική πίστωση και ελπίζεται ότι από το νέο σχολικό έτος θα συμπληρωθούν οι κενές θέσεις σχολιάτρων (230, 1953, 2). Στην ίδια Γενική Συνέλευση αποφασίστηκε να διεκδικηθεί η ενίσχυση των απόρων μαθητών από άποψης ενδύσεως, υποδήσεως και δωρεάν παροχής σχολικού υλικού με επιχορήγηση του κράτους, των δήμων, κοινοτήτων και άλλων παραγόντων (231, 1953, 6).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην εργασία αυτή εστίασαμε το ενδιαφέρον μας στην προσέγγιση και ανάλυση του εκπαιδευτικού λόγου της ΔΟΕ για τα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής κατά την περίοδο αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι την επιβολή της επτάχρονης δικτατορίας (1967). Πιο συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον της ΔΟΕ εντοπίζεται κυρίως στο θεσμό των μαθητικών συσσιτίων και των μαθητικών κατασκηνώσεων και κατά δεύτερο λόγο για τα ζητήματα που αφορούσαν τη μαθητική πρόνοια. Από τη μελέτη του ερευνητικού μας υλικού συμπεραίνουμε ότι ο εκπαιδευτικός λόγος της ΔΟΕ παρακολουθεί τις παρεμβάσεις εκπαιδευτικής πολιτικής της Ελληνικής Πολιτείας και καθορίζεται ουσιαστικά από αυτές. Πιο συγκεκριμένα, η ΔΟΕ εμφανίζεται να παρακολουθεί και να προσπαθεί να διαχειριστεί την πολιτική του κράτους. Έτσι, δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για να θέσει στο προσκήνιο τα σοβαρά ζητήματα, που απασχολούσαν την Ελληνική κοινωνία και τους μαθητές τους κατά την κρίσιμη εκείνη περίοδο, όπως είναι το πρόβλημα της φτώχειας και της οικονομικής εξαθλίωσης, η χαμηλή στάθμη των υποδομών διαβίωσης και υγιεινής και το ζήτημα της ορφάνιας. Οι προτάσεις της ΔΟΕ απέβλεπαν κυρίως στη βελτίωση της επαγγελματικής θέσης του δασκάλου. Μάλιστα μέσα από τα θέματα κοινωνικής πολιτικής που προσέγγισε προέβαλε τα δικά της επαγγελματικά ζητήματα, τα οποία θεωρούσε ως σημαντικά (μισθολογικά, ωράριο εργασίας). Ωστόσο, η ΔΟΕ εμφανίζεται ως ανίσχυρη και αναποτελεσματική στην προώθηση των διεκδικήσεών της. Γεγονός που την σκιαγραφεί ως έναν σχετικά αδύναμο και δευτερεύουσας σημασίας για το κράτος παράγοντα από το Παιδαγωγικό Πεδίο Αναπλαισίωσης κατά την περίοδο 1946-1967. Είναι χαρακτηριστικό το

γεγονός ότι ο λόγος της ΔΟΕ φαίνεται ότι εισακούσθηκε από την πολιτεία μόνο στην περίπτωση της καθιέρωσης της προμεσημβρινής εργασίας στα σχολεία, η οποία και απετέλεσε μέρος των ρυθμίσεων της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής.

Η περιορισμένη επιρροή της ΔΟΕ στον κρατικό εκπαιδευτικό σχεδιασμό για τη διαμόρφωση του παιδαγωγικού μηχανισμού ερμηνεύεται από το περιοριστικό για τα οργανωμένα συμφέροντα πλαίσιο του κρατικού κορπορατισμού της περιόδου που εξετάζουμε. Το πλαίσιο αυτό, καθώς και η ανάγκη της ΔΟΕ να επιτύχει την ικανοποίηση των γενικότερων επαγγελματικών της διεκδικήσεων, στις οποίες και έδινε προτεραιότητα, την οδήγησαν σε μια μετριοπαθή στάση όσον αφορά την προσέγγιση των διαφόρων θεμάτων κοινωνικής πολιτικής. Έτσι, μόνο σε περιπτώσεις που διακυβευόνταν σημαντικά επαγγελματικά ζητήματα του διδασκαλικού κλάδου, όπως ήταν η ύπαρξη της απογευματινής σχολικής εργασίας, υψωνόταν ο λόγος της ΔΟΕ για την προώθηση των θέσεών της. Επισημαίνουμε, βέβαια, ότι το μοντέλο κρατικής διοίκησης, που κυριάρχησε στο μεγαλύτερο μέρος αυτής της περιόδου, με εξαίρεση τη διετία 1964-1965, υπήρξε συχνά αυταρχικό, αντιδημοκρατικό και άκρως συγκεντρωτικό. Η ελλειμματική, καθότι «αστυνομευόμενη», δημοκρατία τροφοδότησε την αυταρχικότητα των εξουσιαστικών δομών του κράτους (Meynaud, 2002, 22-61). Στο πλαίσιο αυτό η ΔΟΕ, ως ομάδα συμφερόντων, ήταν σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από την κρατική εξουσία. Γι' αυτό και υποχρεώθηκε να προσαρμοστεί στο συγκεκριμένο ρόλο, που της είχε ανατεθεί, με αποτέλεσμα και η συλλογική της δράση να κινηθεί σε αυστηρά περιορισμένα όρια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Archer, M. (1984) *Social Origins of Educational Systems* (London, Sage).
- Bernstein, B. (2000) *Pedagogy, Symbolic Control and Identity: theory, research and critique*, Revised edition (Boston, Rowman & Littlefield).
- Bourdieu, P. & Passeron J.-C. (1996) *Κληρονόμοι* (Αθήνα, Καρδαμίτσας).
- Bourdieu, P. & Wacquant, J.L. (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology* (Chicago, University of Chicago Press).
- Bourdieu, P. (1999) *Κείμενα Κοινωνιολογίας* (Αθήνα, Στάχυ).
- Meynaud, J. (2002) *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα, 1946-1965*, τόμος Α' (Αθήνα, Σαββάλας).
- Weber, R.P. (1990) *Basic Content Analysis* (Newbury Park, CA, Sage).
- Βεργόπουλος, Κ. (1985) Το κράτος στον περιφερειακό καπιταλισμό. Στο Βεργόπουλος, Μουζέλης, Τσουκαλάς, Χαραλάμπης, Irwin, Masini, Salama, Sidicaro-Rouquie, *Το κράτος στον περιφερειακό καπιταλισμό* (Αθήνα, Εξάντας).
- Ζαμπάρλουκου, Σ. (1997) *Κράτος και εργατικός συνδικαλισμός στην Ελλάδα, 1936-1990. Μια συγκριτική προσέγγιση* (Αθήνα - Κομοτηνή, Σάκκουλας).
- Καζαμίας, Α. (1986) Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις 1957-1977. Μύθοι και πραγματικότητες. Στο Α. Καζαμίας & Μ. Κασσωτάκης (Επιμ.), *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Προσπάθειες, αδιέξοδα, προοπτικές* (Αθήνα, Γρηγόρης).
- Καζαμίας, Α. (1993) Η κατάρα του Σίσυφου στην ελληνική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: Μια κοινωνικο-πολιτική και πολιτισμική ερμηνεία. Στο Σ. Μπουζάκης (Επιμ.), *Συγκριτική Παιδαγωγική III. Θεωρητικά, μεθοδολογικά προβλήματα και σύγχρονες τάσεις στη διεθνή εκπαίδευση* (Αθήνα, Gutenberg).
- Καταστατικό της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας* (1946) (Αθήνα, Έκδοση Διδασκαλικού Βήματος).
- Κιούκλιας, Δ. (1994) *Οργάνωση συμφερόντων στην Ελλάδα. Ενσωμάτωση και πρόσβαση στο κράτος σε συγκριτική προοπτική* (Αθήνα, Εξάντας).
- Κουστουράκης, Γ. (1997) *Όψεις της Εθνικής ταυτότητας στα σχολικά εγχειρίδια γλώσσας και ιστορίας του δημοτικού σχολείου: Η περίπτωση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Διδακτορική Διατριβή* (Πάτρα, ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών).

- Κυριαζή, Ν. (2000) *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών* (Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα).
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (1990) *Η κοινωνιολογία και η μεθοδολογία της* (Αθήνα - Κομοτηνή, Σάκκουλας).
- Μαυρογορδάτος, Γ. (1988) *Μεταξύ Πιτυοκάμπη και Προκρούστη. Οι επαγγελματικές οργανώσεις στη σημερινή Ελλάδα* (Αθήνα, Οδυσσέας).
- Μουζέλης, Ν. (1986) Παράδοση και αλλαγή στην ελληνική πολιτική. Στο *Η Ελλάδα σε εξέλιξη* (Αθήνα, Εξάντας).
- Μουζέλης, Ν. (1978) *Νεοελληνική κοινωνία: Όψεις υπανάπτυξης* (Αθήνα, Εξάντας).
- Νούτσος, Π. (1993) *Η Σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*, τόμος Γ' (Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση).
- Νούτσος, Χ. (1979) *Προγράμματα μέσης εκπαίδευσης και κοινωνικός έλεγχος (1931-1973)* (Αθήνα, Θεμέλιο).
- Παλαιολόγος, Ν. (1991) *Συνδικάτα και μισθωτοί εργαζόμενοι. Το πρόβλημα της συγκρότησης και εκπροσώπησης των συμφερόντων των μισθωτών από τα ελληνικά συνδικάτα. Διδακτορική Διατριβή* (Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών).
- Παπαδούρης, Π. (2004) *Η επίδραση του εκπαιδευτικού λόγου της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος ως ομάδας συμφερόντων στον κρατικό εκπαιδευτικό λόγο κατά την περίοδο 1946-1967. Διδακτορική Διατριβή* (Πάτρα, ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών).
- Σβορώνος, Ν. (1987) *Ανάλεκτα νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας* (Αθήνα, Θεμέλιο).
- Σβορώνος, Ν. (1994) *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας* (Αθήνα, Θεμέλιο).